

JOSEP SUNYER, AUTOR DEL RETAULE MAJOR DEL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE QUERALT

Carles Dorico i Alujas

El retaule major del santuari de la Mare de Déu de Queralt ha estat tradicionalment considerat obra de l'escultor i arquitecte Pere Costa. Malgrat això, diversos documents que vinculen Josep Sunyer amb Berga, amb Queralt i, més concretament, amb el retaule del santuari permeten afirmar que fou aquest escultor qui projectà i dirigí la construcció de l'esmentat retaule i qui, amb tota probabilitat, realitzà la major part dels treballs d'escultura. En aquests treballs sembla que hi col·laborà el seu germà, Pau Sunyer, també escultor, mentre que l'obra de fusteria fou a càrrec de Pau i Francesc Galtaires.

L'atribució a Pere Costa

L'atribució de la decoració escultòrica de l'església de Queralt a Pere Costa apareix ja en escrits publicats a finals del segle passat¹. Aquesta atribució, sovint amb una referència explícita al retaule major, es repeteix en publicacions d'àmbit local o de circulació reduïda² fins que l'any 1951 la difon el *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*³. A partir d'aleshores es pot trobar en escrits de diferent caràcter, sovint com a complement d'altra informació que constitueix el nucli de la publicació.

Entre les obres més recents que atribueixen el retaule de Queralt a Pere

1. En la monografia de Queralt més antiga (Bonaventura BALLUS i PLA, *Norrena en honor de Nostra Senyora de Queralt precebida de un breu resumen històric del santuari*, Barcelona, 1878) no es fa menció de l'autor del retaule. El nom de Pere Costa, referit a la decoració escultòrica de l'església, l'esmenta per primera vegada Jacinto VILARDAGA y CAÑELLAS, *Historia de Berga y breves noticias de su comarca desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*, Barcelona, 1890, pàg. 208. Poc després ho fa José PLA, *Historia de Queralt o sea Relación de los prodigios de Ntra. Sra. de Queralt y las vicisitudes por las que ha pasado el santuario*, Barcelona, 1893, pàg. 35.

2. Bonaventura RIBERA i RIBÓ, *Memòria històric-descriptiva del santuari de Ntra. Sra. de Queralt*, Barcelona, 1904, pàg. 52; Juan POSTÍUS, C.M.F., *Guía de Berga y su comarca*, Madrid, 1916, pàgs. 46, 53-54 i 87; Juan POSTÍUS, C.M.F., "La Virgen de Queralt en la Historia", *El Iris de Paz*, núm., 971, Madrid, 15 de enero de 1916, pàgs. 41-43, i Jacinto VILARDAGA y CAÑELLAS, *Efemérides Bergadanas*, Manresa, 1919, pàg. 87.

3. *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*, dirigido por J.F. RÁFOLS, tomo I, Barcelona, 1951 (veu: Pere COSTA, pàg. 295).

Costa destaca, pel coneixement que el seu autor tenia del tema tractat, la monografia del santuari escrita per mossèn Josep Armengou⁴. Cal esmentar també la *Guia d'art del Berguedà*⁵, la qual amb un abast molt més ampli, és el resultat d'una exhaustiva compilació bibliogràfica.

En la revista berguedana *L'Erol*, que en els darrers anys ha portat a terme una notable labor de divulgació de l'art barroc a la comarca, hi han aparegut diversos articles en els quals també s'ha mencionat el retaule de Queralt sense posar en dubte la paternitat de Pere Costa⁶.

En cap de les publicacions en què es considera que Pere Costa fou l'autor del retaule, però, no es recolza documentalment la suposada intervenció de l'escultor i arquitecte en aquesta obra. Malgrat això, és comprensible que l'atribució hagi estat generalment acceptada, ja que resulta versenblant a causa de la coneguda vinculació de Pere Costa amb Berga.

Pel que sabem de Pere Costa, la seva relació amb Berga es pot circumscriure en dos períodes ben delimitats. El primer tingué lloc durant la vida del seu pare, l'escultor Pau Costa, el qual realitzà diverses obres a la vila i a la seva comarca des de finals del segle XVII fins ben entrat el segle XVIII; en alguna d'aquestes obres intervingueren sens dubte ambdós escultors. El segon període comprèn els darrers anys de la vida de Pere Costa (morí l'any 1761) i s'inicià en 1757, quan l'escultor s'establí a Berga per construir el retaule major de l'església parroquial. La semblança que alguns autors han vist entre aquest retaule i el del santuari de Queralt pot haver estat un element decisiu a l'hora de fer l'atribució⁷.

Si bé els documents que hem mencionat a l'inici d'aquest escrit no permeten de seguir pensant en Pere Costa com l'autor del retaule major de Queralt, sí que, en canvi, és provat que el conegut escultor i arquitecte tingué una certa participació en la construcció de l'església. Se sap que, poc abans de l'inici

4. Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari de la Mare de Déu de Queralt*. Granollers, 1971, pàg. 56.

5. Rosa SERRA, Anna BERNADICH i Montserrat ROTA, *Guia d'Art del Berguedà*. Berga, 1991, pàgs. 25 i 51.

6. Ramon VILADÉS, "Santuaris del Berguedà (2)", *L'Erol*, núm. 23, Berga, 1988, pàgs. 41-44; M. Alba ERRA i ZUBIRI i Miquel MIRAMBELL i ABANCÓ, "Obres de la família Morató al Berguedà", *L'Erol*, núm. 32, Berga, 1990, pàgs. 19-22; Josep NOGUERA i CANAL, "Queralt: una dualitat històrica", *L'Erol*, núm. 34, Berga, 1991, pàgs. 12-15; Lluís BOIXADER, "El patrimoni arquitectònic [de Queralt]", *L'Erol*, núm. 34, Berga, 1991, pàgs. 46-55, i M. Assumpta ROIG i TORRENTÓ, "Pere Costa i Cases, autor del retaule major [de Queralt]", *L'Erol*, núm. 34, Berga, 1991, pàgs. 64-67 (vegeu també el núm. 35, pàgs. 42-43).

7. En aquest sentit és il·lustratiu el que diu Jacinto VILARDAGA y CAÑELLAS, *Efemérides...*, pàg. 163, referint-se a l'altar major de l'església parroquial: "Es un modelo de estilo barroco, debido al cincel de Pedro Costa, afamado escultor de Vich, idéntico al altar mayor de la iglesia de Queralt".

de les obres, els regidors de Berga feren a Pere Costa una consulta, els termes de la qual desconeixem, i que Pere Costa els escrigué una carta des de Barcelona aconsellant-los que encarreguessin els plànols de l'edifici a Josep Arnaudias, el qual, segons es diu en la mateixa carta, "aportava la fàbrica" de la universitat de Cervera⁸.

Aquesta carta, datada el 17 d'abril de 1725, és l'últim testimoni documental del primer dels períodes en què Pere Costa estigué relacionat amb Berga, dels quals hem parlat abans. Posteriorment sembla que el contacte s'interrompé durant molt de temps i, quan l'any 1757 l'escultor i arquitecte establí el seu taller a la vila per a portar a terme la construcció del retaule major de l'església parroquial, el retaule del santuari de Queralt ja feia anys que s'havia acabat.

Josep Sunyer a Berga

La construcció de l'església de Queralt s'inicià solemnement amb la col·locació de la primera pedra el dia 25 d'abril de 1725⁹, tan sols una setmana després de la data que consta en la carta enviada per Pere Costa als regidors. Les obres progressaren lentament i sembla que fins a l'any 1738 no es començà a veure pròxim l'acabament de l'edifici. Fou en aquesta època quan, al mateix temps que s'enllestia l'interior del temple, s'inicià la construcció del retaule major.

Per realitzar aquesta obra, els obrers de Queralt es dirigiren a Josep

8. Arxiu Històric de la Ciutat de Berga (des d'ara citat com A.H.C. Berga). *Registre [de negocis] de la vila, anys 1725-1726*, fol. 48: 17 abril 1725, Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari...*, pàg. 54, menciona la recomanació feta per Pere Costa als regidors de Berga i en dóna com a font bibliogràfica un full editat pel capellà custodi del santuari el dia primer de maig de 1721.

9. La data de l'inici de la construcció no apareix a les més antigues de les obres que s'ocupen de Queralt, si bé Bonaventura BALLÚS i PLA, *Novena...*, pàg. 25, indica que l'any 1738 la construcció del santuari ja havia avançat molt. Bonaventura RIBERA i RIBÓ, *Memòria...*, pàg. 34, diu que el permís per a portar a terme la construcció el concedí la superioritat eclesiàstica de Solsona el 7 de desembre de 1725. Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari...*, pàg. 52, repeteix aquesta data i afegeix que "la primera pedra havia estat col·locada el dia de Sant Marc". La documentació notarial confirma la data de la col·locació de la primera pedra, no així la del permís eclesiàstic (Arxiu de la Corona d'Aragó, Notarials, Fons Berga, localitat Berga, not. Josep Altarriba, man. 1725 (reg. Br 732), fols. 72 a 73.) Des d'ara, la localització de la documentació notarial de Berga s'indicarà: A.C.A., Berga. L'acta notarial estesa amb motiu de la col·locació de la primera pedra porta data, efectivament, del dia 25 d'abril (festivitat de Sant Marc) de 1725; en la mateixa acta, però, s'indica que el permís havia estat concedit pel bisbe de Solsona el 27 (no el 7) de desembre de 1725, data que, per ser posterior a Nadal, s'ha d'entendre que correspon a 1724.

Sunyer, un escultor que no era desconegut a Berga. L'any 1731 els regidors de la vila li havien encarregat el projecte i la construcció de les grades, el sagrari i les portes laterals de l'altar major de l'església parroquial¹⁰. Aleshores Josep Sunyer residia a Manresa, però s'havia desplaçat a Berga per signar el contracte. Malgrat el compromís adquirit, els regidors desviaren a altres fins els diners destinats a l'altar de la parròquia i l'obra no es dugué a terme¹¹.

Sens dubte d'aquest primer contacte de Josep Sunyer amb Berga en quedà un bon record a la vila i, anys després, en una data que no es pot precisar, però que no devia ser posterior a 1739, l'escultor rebé l'encàrrec de traçar el projecte del retaule del santuari de Queralt i de dirigir-ne la construcció. A finals de 1739, els fusters Pau i Francesc Galtaires ja havien construït l'arquitectura del cos principal del retaule, seguint la traça feta per Josep Sunyer, i el dia 3 de novembre d'aquest any signaren amb els obrers de Queralt un contracte mitjançant el qual s'obligaven a construir l'arquitectura que faltava¹². Josep Sunyer, que estava present en la signatura del compromís, quedava encarregat de donar el vist-i-plau al treball dels dos fusters. Pel que es desprèn del text de l'esmentat contracte, Josep Sunyer s'havia obligat prèviament a realitzar les figures dels sants i la decoració escultòrica del retaule, per a la qual cosa tindria l'ajut de Pau i Francesc Galtaires en cas que els fusters encara es trobessin a Queralt quan Sunyer portés a terme el seu treball.

Josep Sunyer, juntament amb el seu avi Pau, fou el membre més destacat d'una família d'escultors manresans de la qual coneixem unes quantes generacions. Pau Sunyer, l'avi, morí l'any 1694. El seu fill Josep es casà amb Maria Raurell i morí prematurament abans de 1682; tingué dos fills que es dedicaren a l'escultura, Josep i Pau Sunyer [i Raurell]. Josep Sunyer [i Raurell], l'escultor del qual tractem en aquest escrit, tingué un fill també escultor que portà com ell el nom de Josep i que morí a Barcelona l'any 1736. Pau Sunyer [i Raurell] veurem més endavant que morí a Queralt l'any 1740 i Josep Sunyer [i Raurell]

10. Vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 1.

11. Quan l'any 1757 estava a punt d'iniciar-se la construcció del retaule major, contractat amb Pere Costa, els regidors acordaren contribuir a l'obra amb 500 ll., atenent que l'any 1733 els seus predecessors havien decidit emprar a costejar una lleva i a reparar l'escola de llegir i escriure la quantitat que dos anys abans s'havia destinat a la construcció de les grades, el sagrari i les portes laterals de l'altar major (A.H.C. Berga, *Ajuntaments tinguts en los anys 1750-1765*, fols. 130 a 130v^o; 17 febrer 1757).

12. Vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 2.

morí a Manresa l'any 1751¹³.

Sembla que des que se signà el contracte per a l'acabament de l'estructura arquitectònica del retaule de Queralt fins que Josep Sunyer inicià els treballs d'escultura passaren uns mesos. Per aquella època, malgrat la seva edat avançada, Josep Sunyer desplegava una gran activitat, el centre de la qual, els darrers anys, s'havia desplaçat de Manresa a Barcelona. En aquesta ciutat havia construït el monument de Setmana Santa de la catedral, contractat el mes de febrer de 1735¹⁴, i havia acabat la decoració escultòrica de la capella de Nostra Senyora del Roser de l'església del convent de Santa Caterina, treball també contractat en 1735¹⁵. L'any 1737, concloses ambdues obres, havia retornat a Manresa¹⁶, però el mes d'octubre de 1738 era novament a

13. El fet que tres membres de la família Sunyer s'anomenessin Josep ha donat lloc a diverses confusions. Joaquim SARRET i ARBÓS, *Art i artistes manresans*, Manresa, 1916, pàgs. 67–71, fa una primera aproximació a la biografia dels membres d'aquesta família, sense delimitar, però, les figures del primer Josep Sunyer i de Josep Sunyer [i Raurell]. José Mª GASOL, "José Sunyer, escultor manresano", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. VI, Barcelona, 1948, pàgs. 389–408, amplia aquesta informació i, posteriorment, el mateix autor, Josep Mª GASOL, "L'escola barroca manresana", *Revista de Catalunya*, núm. 3, Barcelona, desembre de 1986, pàgs. 97–118, precisa algunes dades dels tres escultors. Joan BOSCH i BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa, 1990, pàgs. 78–79, també aporta informació que aclareix la cronologia dels diversos escultors de la família Sunyer.

14. Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Manuals notarials, not. Francesc Rifós, *Liber notularum* de 1733–1736, fols. 93 a 95: 5 febrer 1735. Obra mencionada per Joaquim SARRET i ARBÓS, *Art i artistes...*, pàg. 70, i, posteriorment, per altres autors. Contracte transcrit per Joan BOSCH i BALLBONA i Carles DORICO, "El monument de Setmana Santa de la catedral de Barcelona, de 1735", *D'Art*, núms. 17–18, Barcelona, 1992, pàgs. 253–260.

15. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (des d'ara citat com A.H.P.B.), not. Pere Màrtir Torres, man. 1735, fols. 73^v a 76^v: 1 abril 1735. Igual que l'anterior, aquesta obra és mencionada per Joaquim SARRET i ARBÓS, *Art i artistes...*, pàg. 70, i, posteriorment, per altres autors. José María MADURELL, "El arte en la comarca alta de Urgel (continuación)", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. IV, Barcelona, 1946 (pàgs. 9–172, nota 390), dóna la referència del contracte i Aurora PÉREZ SANTAMARIA, *Escultura barroca a Catalunya*, Lleida, 1988, pàgs. 488–489, transcriu el document.

16. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Documentació corporativa gremial, Cadastre personal, Escultors (des d'ara, aquesta documentació se citarà: A.H.C. Barcelona, Cadastre, Escultors). En la declaració corresponent a l'any 1738, datada el 18 de novembre de 1737, consta que Josep Sunyer tornà a Manresa una vegada acabat el treball que feia a Barcelona.

Barcelona, on el dia 27 ingressà en el gremi d'escultors¹⁷, probablement per poder treballar en aquesta ciutat sense haver d'afrontar les traves que el gremi li havia posat en la seva estada anterior¹⁸. Ignorem quina obra portà a Josep Sunyer a Barcelona en aquesta ocasió; sabem, però, que després del seu ingrès al gremi se n'anà a Solsona¹⁹ per col·laborar amb Carles Morató en la construcció del retaule de la capella de la Mare de Déu del Claustre, que Jacint Morató havia deixat inacabat l'any 1736 a causa de la seva mort²⁰.

La bibliografia sobre la construcció d'aquest retaule no permet fer-nos una idea del caràcter del treball que Josep Sunyer realitzà a Solsona²¹. Fos quin fos el seu abast, l'escultor el féu compatible amb la seva presència al taller que havia obert a Barcelona²² i, com hem vist, amb la supervisió de la feina

17. El dia 22 d'octubre de 1738, el gremi d'escultors de Barcelona acceptà la sol·licitud d'ingrés presentada per Josep Sunyer (A.H.P.B., not. Jaume Tos i Romà, man. 1738-1739, fols. 11v^o i 12) i el dia 27 del mateix mes tingué lloc l'examen per a formalitzar l'admissió (A.H.P.B., not. Jaume Tos i Romà, man. 1738-1739, fols. 12 a 13v^o). Aquests documents i alguns dels citats en les notes 18, 22 i 23 són referenciats i parcialment transcrits per Aurora PÉREZ SANTAMARIA, "La cofradia de escultores de Barcelona durante el siglo XVIII", *Academia*, núm. 65, Madrid, 2° semestre de 1987, pàgs. 209-224.

18. L'oposició del gremi d'escultors de Barcelona que Josep Sunyer treballés en aquesta ciutat sense haver-se agremiat es reflecteix en les actes de diverses reunions i donà lloc a un plec vist a la cúria del corregidor. Vegeu: A.H.P.B., not. Josep Brossa, esborrany 1735, sense foliar: 23 gener i 26 novembre 1735, i not. Jaume Tos i Romà, man. 1738-1739, fols. 17 a 18: 20 novembre 1738.

19. A.H.C. Barcelona, Cadastre, Escultors. En la declaració corresponent a l'any 1739, datada el 28 de novembre de 1738, consta que Josep Sunyer marxà a Solsona el dia 28 d'octubre de 1738, l'endemà d'haver ingressat al gremi.

20. Antoni LLORENS i SOLÉ, *La Mare de Déu del Claustre de Solsona*, Solsona, 1966, pàg. 163, menciona que Josep Sunyer i Carles Morató signaren un contracte per a la prossecció de l'obra del retaule de la capella de la Mare de Déu del Claustre de la catedral de Solsona; no en dóna la data ni la referència documental precisa.

21. Segons Antoni LLORENS i SOLÉ, *La Mare de Déu...*, pàg. 163, l'estructura arquitectònica del retaule, realitzada per un fuster de Solsona, fou col·locada l'any 1739 i el presbiteri, a excepció de la cúpula, quedà totalment enllestit l'any 1745; no fa cap referència a la possible intervenció de Josep Sunyer en aquests treballs. En una publicació posterior, el mateix Antoni LLORENS i SOLÉ, *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, Lleida, 1987, pàg. 93, es refereix a la decoració de la capella i el cambril i només fa esment de Jacint i Carles Morató. Ramon PLANES i ALBETS, *Contractes d'obres al bisbat de Solsona, 1661-1790*, Solsona, 1985, pàg. 19, diu que la continuació dels treballs d'escultura del retaule estigué a càrrec de Carles Morató i altres escultors, sense precisar quins.

22. A.H.C. Barcelona, Cadastre, Escultors. A la declaració corresponent a l'any 1740, datada el 17 de novembre de 1739, consta que aquest any Josep Sunyer tenia "casa y botica" a Barcelona, al carrer d'en Fonollar. L'any 1739 estigué present a la reunió convocada pel gremi el dia 17 de novembre (A.H.P.B., not. Jaume Tos i Romà, man. 1738-1739, fols. 80 i 80v^o) i, a començaments de 1740, a la que es convocà el 8 de febrer (A.H.P.B., not. Jaume Tos i Romà, man. 1740, fols. 39v^o a 40v^o).

que feien els fusters encarregats de construir l'estructura arquitectònica del retaule de Queralt. Entrat ja l'any 1740, la necessitat de treballar personalment en l'escultura del retaule del santuari obligà Josep Sunyer a tancar el taller barceloní i traslladar la seva residència a Berga, la qual cosa féu el dia de Sant Joan²³.

A Berga, Josep Sunyer es reuní amb el seu germà Pau²⁴. Pau Sunyer, que probablement es formà al costat de Josep Sunyer, havia col·laborat en la construcció d'alguns dels retaules que aquest contractà al Rosselló, al Conflent, al Vallespir i a l'Alta Cerdanya²⁵. Quan, vers l'any 1718, Josep Sunyer deixà de treballar a la Catalunya francesa i s'establí definitivament al Principat²⁶, Pau romangué a Prada de Conflent amb la seva família fins a 1740, any en què es traslladà a Berga sense tancar per això el seu domicili familiar.

Tot fa pensar que Josep i Pau Sunyer treballaren conjuntament en l'escultura del retaule de Queralt durant uns mesos. La mort, però, sorprengué Pau en una dependència del santuari el dia 6 de novembre de 1740, probablement abans que pogués deixar la seva empremta a l'obra. Tres dies després, Josep Sunyer lliurà al rector de Sant Pere de Madrona el cadàver del seu germà, el qual fou enterrat a la capella antiga de Queralt, al costat de l'Evangeli, en una tomba sobre la qual es posà el seu nom²⁷.

No tenim constància del temps que Josep Sunyer restà a Queralt i disposem de poques notícies sobre el procés de construcció del retaule. Sabem, però, que el mes de juliol de 1741 els obrers de Queralt, davant la manca de donatius "a causa de la calamitosa estació del temps", es dirigiren a la comu-

23. A.H.P.B., not. Jaume Tos i Romà, man. 1741, fols. 18v^o i 19: 19 gener 1741.

En aquest document, els fusters Pau Galtaires i Bernat Freixes declaren saber que Josep Sunyer "se ausentó de la presente ciudad en el día de San Juan de junio del pasado año de mil setecientos y quarenta, y saber no tiene botica ni aversos algunos de su officio a la presente ciudad por havérselos llevado el día que se fue de la presente ciudad, lo que decimos nosotros, declarantes, saber por haver nosotros trabajado en su casa y botica, que la tiene sita en la villa de Berga, obispado de Solsona, en donde habita". Aquesta informació no coincideix amb la que figura a la declaració del cadastre de l'any 1741, datada el 19 de novembre de 1740 (A.H.C. Barcelona, Cadastre, Escultors), on es pot llegir: "Joseph Sunyer, maestro escultor, que vivía en la calle den Fonollar, se fue desta ciudad a los primeros de mayo próximo pasado, sin haver dexado tienda, para la villa de Berga, en donde reside y trabaja de su officio de escultor". A causa dels errors voluntaris que amb freqüència s'observen a les declaracions del cadastre, ens inclinem a donar per bona la data que figura en el document notarial.

24. Vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 3.

25. Eugène CORTADE, *Retables Baroques du Roussillon*, Perpignan, 1973, pàgs. 156–158 i 188–191.

26. José Mª GASOL, "José Sunyer ...", i Eugène CORTADE, *Retables...*, pàgs. 156–158.

27. Vegeu l'apèndix documental, DOCUMENT 3.

nitat de preveres de l'església parroquial de Berga i els demanaren el seu suport per tal d'aconseguir fons que els permetessin portar a terme l'obra del retaule²⁸.

Malgrat les dificultats econòmiques, la construcció del retaule progressà satisfactòriament i, quan el 25 d'octubre de 1744 es beneí el temple²⁹; tant els fusters com Josep Sunyer havien acomplert la part principal del seu treball. En l'acta notarial que s'estengué amb motiu de la solemne cerimònia es deixà constància que el relleu de la invenció de la imatge de la Verge i les estàtues de Sant Joaquin, Santa Anna i Sant Josep ocupaven el lloc que tenien destinat³⁰.

En aquesta relació només hi falten dues de les escultures que componien el programa iconogràfic del retaule. Es tracta de les dues figures sedents que, a l'àtic, flanquejaven la de Sant Josep. Potser no s'hi esmenten perquè no tenien tanta rellevància com les altres o potser perquè l'esforç que havia suposat construir el retaule al mateix temps que l'església va obligar a postposar-ne la realització. El costós treball de daurar l'obra també s'emprengué molts anys després de beneïda l'església. Començà el mes d'agost de 1787 i les bastides que foren parades pels dauradors no es llevaren fins el mateix mes de l'any següent³¹.

La intervenció de Josep Sunyer

De la intervenció de Josep Sunyer al retaule de Queralt en coneixem pocs aspectes, tret de la concepció de l'estructura compositiva de l'obra i, potser, la decoració tallada en alguns elements arquitectònics. Tenim testimonis gràfics que ens mostren com era el retaule abans de l'any 1936, quan fou totalment destruït, però sabem que ja en el transcurs del segle XIX sofrí diverses vicissi-

28. Arxiu Parroquial de Berga. Arxiu de la Comunitat de Preveres, *Llibre de concells, 1697-1784*, fol. 285v^o; 29 juliol 1741. Document citat per Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari...*, pàg. 56.

29. La data de 25 d'octubre de 1744 la donen ja Bonaventura BALLÚS i PLA, *Novena...*, pàg. 29; Jacinto VILARDAGA y CAÑELLAS, *Historia de Berga...*, pàg. 208, i José PLA, *Historia de Queralt...*, pàg. 35, i la confirma l'acta notarial que va ser estesa conjuntament per dos notaris i que es troba en els manuals d'ambdós: A.C.A., Berga, not. Josep Altarriba, man. 1744 (reg. Br 962), fols. 287v^o a 290v^o, i not. Miquel Cortada, man. 1744 (reg. Br 1.040), fols. 340 a 343. Bonaventura RIBERA i RIBÓ, *Memòria...*, pàg. 52, diu que la consagració tingué lloc el 21 d'octubre de 1741, data que no coincideix amb la que proporciona la documentació notarial. Malgrat això, l'error ha estat reproduït en la majoria de publicacions posteriors.

30. En els dos documents notarials citats en la nota anterior es pot llegir: "Et cum iam sit conclusum edificium dicti novi templi et altare in eo de novo sculptum cum historia faelicis inventiois dictae sanctae imaginis et Sanctis Ioachim, Anna et Iosephi in eodem positus [...]".

31. Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari...*, pàg. 56.

tuds que el privaren de la majoria de les figures i del relleu de la invenció de la imatge de la Verge, que serien les peces en les quals bàsicament hauria treballat Josep Sunyer.

Ja hem vist que l'any 1744, quan fou beneïda l'església, l'estructura arquitectònica del retaule era acabada i la major part de les escultures ocupaven el seu lloc. Una informació més detallada que la inclosa en l'acta estesa amb motiu de la benedicció es troba en un inventari dels béns mobles del santuari fet dos anys després³². En aquest inventari podem llegir que a l'església hi ha "la venerable y santa imatge de Maria Santíssima de Queralt ab son Ninyo Jesús collocada en son trono deaurat posat en lo camaril del altar major de la dita capella o iglésia de Nostra Senyora de Queralt, en lo qual trono hi ha quatre àngels petits de fusta ab alas, encarnats, y al devant de dit trono, dos àngels de fusta grossos ab son candelero en la mà, en lo qual altar, al igual del camaril, a la mà dreta, mirat y estant de espatlles al dit altar, hi ha una imatge de Sant Joaquim y, en la esquerra, una de Santa Anna, y dalt, demunt lo camaril, una imatge de Sant Joseph, y sota lo camaril, demunt las gradas de dit altar, està esculpida la història de com fou trobada la dita santa imatge de Nostra Senyora de Queralt [...]".

Tot i sabent que les imatges de Sant Joaquim i de Santa Anna que es poden veure en les fotografies no són les originals³³, no deixa de cridar l'atenció la seva semblança amb les dels mateixos sants que figuren al retaule major d'Igualada, obrat per Josep Sunyer juntament amb Jacint Morató. Si les imatges que desaparegueren l'any 1936 havien estat realitzades d'acord amb les anteriors i, per tant, eren semblants a les d'Igualada perquè Josep Sunyer seguí el mateix model en ambdós retaules, o bé si la semblança era deguda a qualsevol altre motiu, és quelcom que no pot establir-se actualment.

El relleu de la invenció de la imatge de la Mare de Déu de Queralt esculpit per l'autor del retaule desaparegué també durant el segle XIX i fou reposat dins el mateix segle³⁴.

32. A.C.A., Berga, not. Miquel Cortada, inventaris de 1738-1747 (Br 567), document 59: "Inventari de las robas, plata, or, ornamentos y demás béns mobles de la capella, hermita y casa de Nostra Senyora de Queralt pres per los senyors [regidors] de la vila de Berga que foren en lo any 1746". A continuació d'aquest inventari, fet els dies 9 i 10 de gener de 1747 i signat el 4 de febrer d'aquest any, es troba l'inventari corresponent a 1747, en el qual no hi ha cap diferència en la descripció del retaule.

33. Tal com es pot llegir en *Coronación canónica de Nuestra Señora de Queralt, patrona de Berga y su comarca*, Madrid, 1916, pàg. 4, i en altres publicacions posteriors, les imatges de Sant Joaquim i de Santa Anna que foren destruïdes l'any 1936 havien estat costejades pel berguedà Joaquim Farguell i Caum (1813-1878).

34. Joan SANTAMÀRIA ROVIRA, *La Mare de Déu de Queralt*, Barcelona, 1928, pàg. 30, i Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari...*, pàg. 56.

Respecte a la imatge de Sant Josep, no ens ha estat possible trobar informació escrita que permeti conèixer si l'obra original fou destruïda en el transcurs del segle passat i posteriorment reposada. Tot i així, la seva factura indueix a pensar que, igual que les dues figures i el relleu esmentats anteriorment, era també posterior a l'època de la construcció del retaule.

Pel que fa a l'escultura, cal finalment remarcar que, com hem vist, ni en l'acta notarial estesa l'any 1744 ni en l'inventari de 1746 no es fa esment de les figures sedents³⁵ que flanquejaven la imatge de Sant Josep, la qual cosa pot indicar que foren esculpides després de la intervenció de Josep Sunyer. Sigui com sigui, la factura de les dues figures que coneixem per fotografies no sembla la pròpia de l'època en què es construí el retaule.

És tan sols en l'estructura compositiva on podem tractar de veure l'actuació de Josep Sunyer. En concebre el retaule, Josep Sunyer atorgà a l'arquitectura un marcat protagonisme, com corresponia al gust del moment. A cada costat d'un pronunciat eix central disposà quatre grans columnes adornades amb garlandes i fullatge que configuraven el cos principal dels carrers laterals i donaven al conjunt un aire de modernitat. Malgrat aquesta evident voluntat d'adherir-se als corrents aleshores dominants, Josep Sunyer no aconseguí desprendre's del tot d'esquemes ja superats i recorregué a una planta tradicional, que adoptava una forma lleugerament corbada.

El basament dels carrers laterals descrivia, en planta, una suau corba de traçat regular que continuava la línia recta del basament del carrer central tot i avançant cap al cos de l'església. A causa d'aquesta disposició, les quatre columnes, les quals, aparellades, s'alçaven sobre el basament de cada carrer lateral, quedaven situades quasi en un pla i el retaule no arribava a assolir consistència corpòria. A l'intercolumni central del cos principal dels carrers laterals, on s'allotjaven, descansant parcialment sobre una gran mènsula, la figura de Sant Joaquim, al carrer de l'esquerra, i la de Santa Anna, al carrer de la dreta, hi romania la idea de fornícula, suggerida per l'arc que s'obria darrere de cada una de les esmentades figures.

Aquesta combinació d'elements innovadors amb un concepte estructural que els escultors capdavanters ja havien abandonat feia uns anys pot atribuir-se a la pervivència en Sunyer d'esquemes emprats en altres èpoques de la seva vida. No és estrany que, després de realitzar obres que es troben entre les més remarcables de la retaulística catalana de finals del segle XVII i principis del XVIII, els esquemes dominants en aquestes no desapareguessin total-

35. Segons Bonaventura RIBERA i RIBÓ, *Memòria...*, pàg. 60, eren àngels que interpretaven passatges de la Sagrada Escriptura. Joan SANTAMARIA ROVIRA, *La Mare de Déu...*, pàg. 30, i Josep ARMENGOU i FELIU, *El santuari...*, pàg. 56, opinen que eren àngels que portaven símbols de la Passió. Més recentment, M. Assumpta ROIG i TORRENTÓ, "Pere Costa i Cases...", considera que la figura de l'esquerra era una al·legoria de la Fe, i la de la dreta, de l'Esperança.

ment de les que projectà més tard, properes formalment al gust acadèmic.

El retaule de Queralt és una fita important en el llarg camí recorregut per Josep Sunyer i ens il·lustra sobre la capacitat d'evolució d'aquest escultor. En un període durant el qual la concepció dels retaules experimentà profunds canvis, Josep Sunyer creà obres mestres del barroc salomònic, construï el retaule major d'Igualada, que pot exemplificar el pas dels retaules historiatos als retaules d'estructura arquitectònica, i, quan ja tenia prop de 70 anys, fou capaç de traçar el projecte d'un retaule com el de Queralt, el qual, malgrat una certa dependència de solucions estructurals de caire tradicional, durant més de cent anys s'ha pogut atribuir a Pere Costa, l'escultor que aleshores representava les tendències més avançades.

Apèndix documental

Document 1

Berga, 16 octubre de 1731

Contracte signat per Josep Sunyer en el qual s'obliga a construir i assentar les grades, el sagrari i les portes laterals de l'altar major de l'església parroquial de Berga, segons la traça feta per ell mateix.

Entre lo magnífich ajuntament de la vila de Berga, lo doctor Francisco Rocafort, Ignasi Puig, Joan Batista Rosal, Hipòlit Camps, Ramon Fortich, Joseph Dalmau y Diego Jonqueras, regidors, y Joseph Sunyé, escultó, abitant en Manresa, se ha tractat y convingut lo fer unas gradas y secraris per lo altar major de la parroquial iglésia de Santa Eulària de Berga, ab los pactes devall escrits y següens:

Primo, dit Joseph Sunyé se obliga en fer ditas gradas y secraris ab las portas al costat de ditas gradas segons la planta que ha ensenyat, ajustanti a dita planta las portas ab sos rematos, que an de acompanyar la dita planta, y tota esta obra se obliga en ferla y plantarla a sos gastos y sols lo magnífich ajuntament de la vila de Berga se obliga en portar dita obra feta dende Manresa a Berga y també, al asentarla, pagar dit ajuntament lo gasto de mestra de casas.

Ab los pactes dits, se obliga dit ajuntament en donar a dit Joseph Sunyé, per dita obra, quaranta dos doblas, valent quiscuna sinch lliuras dotse sous, y dit Joseph Sunyé se obliga també en fer dita obra per ditas quaranta dos doblas y, a més de dits pactes, se ha tractat que per tot lo setembre procsim vinent, que serà al setembre de mil setsents trenta dos, serà feta y asentada dita obra y per a que no faltia en ser feta per dit mes de setembre, los senyors regidors, si es feta com se diu en dit mes de setembre, donaran de gratuita dos doblas més de las quaranta dos.

Lo modo de satisfer las ditas quaranta dos doblas serà que al dia que serà asentada dita obra se pagaran a dit Joseph Sunyé la maytat del preu, que son vintihuna, y las altres vintihuna dobla passat un any de assentada la dita obra.

Y per a que constia del convingut, se firma lo paper present a 16 de octubre de 1731.

Joseph Sunyer, escultor

Document 2

Berga, 3 novembre de 1739

Contracte signat pels fusters Pau i Francesc Galtaires mitjançant el qual s'obliguen a acabar l'arquitectura del retaule major del santuari de Queralt, d'acord amb la traça feta per Josep Sunyer, el qual farà les imatges i la decoració escultòrica del retaule.

Pere Rosal y Subirats, nottari, y Joseph Bailina, com a obrers y administradors de la capella de Nostra Senyora de Queralt ab la expresa facultat y poder del magnífich ajuntament de la vila de Berga, com a patró de dita capella, y en prasència de don Martí de Boatella y Jasinto Muntada, altre dels regidors de la vila de Berga en lo prasent any 1739, com y també en prasència y de consell de Joseph Sunyé, escultpor, an comvingut y tractat de donar a preu fet la obra de arquitectura falta per conclòurer lo retaule major de dita capella a Pau Galtayres y Francisco Galtaires, germans, en la forma y pactas següents:

Primerament, que dits Galtaires degan acabar la arquitectura de dit retaule segons la planta té dibuxada Joseph Sunyer, per dits Galtaires vista y a ells explicada.

Item, que en lo temps estaran en dita capella per fer dita arquitectura, si vindrà lo cas de voler dit senyor Sunyer treballar alguns sants y altres pesas per dit retaule de escultura, degan dits Galtaires apàriarlas promptas per treballarse de escultura; si, emparò, auran acabat son preu fet sens treballarse de escultura en lo tems estaran en Queralt, en dit cas no estaran obligats a restituirse en dita capella per a compondre las pesas y sants de dit retaule en la forma dita.

Y per a satisfèr a dits Galtaires prometan dits obrés, en dits noms y ab las ditas facultats, en donarlos doscentas xixanta dos lliuras y deu sous junt ab la abitasió, foch, llit y demés cosas promatèran en lo primitiu contracta, junt ab la fusta, claus y aigua cuit, en la forma pactada en dit antasadent contracta, pagadoras en la forma sagüent, és a saber, que los subministraran lo victo nasesari, menjar y beura y demés pactat en lo primitiu contracta mentras aniran treballant y, finida dita obra, comptat lo que importarà lo victo, se dega pagar als dits Galtaires lo restant ab dos iguals pagas, és a saber, la una pasat mitx any

de la última paga del tracta antasadent y la altre al cap de altre mitx any.

Y la dita obra a de ser visurada y aprovada per dit senyor Joseph Sonyer y aquella an de asentar conforma an asentada la primera andana de dit retaula.

Tot lo que prometan dits Galtaires com los obrés observar sens excusa ni dilasió alguna, y per a que constia o firmam tots de sas mans pròpias en Queralt als 3 de novembra de 1739.

Document 3

Berga, 9 novembre de 1740

Josep Sunyer diposita a la "capella i santuari" de Queralt el cadàver del seu germà, Pau Sunyer, que ha mort en una dependència d'aquest santuari el dia 6 de novembre de 1740.

Dicta die 9 mensis novembris praesenti anni 1740, Bergae.

Ego, Iosephus Morera, presbiter, in ecclesia parochiali Sanctae Eulaliae praesentis villae Bergae residens et proreverenda comunitate presbiteriorum dictae parochialis ecclesiae Sanctae Eulaliae dictae villae Bergae regens curam animarum parochialis ecclesiae Sancti Petri de Madrona, diocesis caelsonensis, cuiquidem reverendae comunitati dicta rectoria Sancti Petri de Madrona auctoritate apostolica est unita et aggregata, dicto nomine, gratis et ex mea certa scientia confiteor et in veritate recognosco vobis, Iosepho Sunyer, sculptori, civi Minorisae, his praesenti, quod [...] tradidistis mihi, dicto nomine, in comandam et simplex depositum, cadaver Pauli Sunyer, sculptoris, fratris vestri, naturalis dictae civitatis Minorisae, qui multis ab hinc retro annis habitabat cum sua familia in villa de Prada de Conflent, regni Franciae, filii legitimi et naturalis Iosephi Sunyer, sculptoris, civis dictae civitatis Minorisae, et Mariae Sunyer et Raurell, coniugum defunctorum, qui obiit in quodam cubiculo domus dicti sanctuarii de Caralt die 6 currentis mensis novembris, quod depositum est intus quandam archam ligneam et illud die praesenti positum fuit in parte inferiori dictae capellae Beatae Mariae de Caralt ad latus parietis prope portale eiusdemmet capellae in parte Evangelii et super dictam archam edificatum fuit et in circuiitu eiusdem quoddam monumentum et in medio eiusdem fuit depictum nomen dicti Pauli Sunyer, difuncti.

Et ideo renuntiando exceptioni dicti cadaveris mihi non traditi [...].

Actum est hoc in dicta villa Bergae die ut supra.

Iosephus Morera, presbiter [...].

Testes sunt [...].

